Bölüm 10

MODA TASARIMINDA SOMAESTETİK VE FENOMENOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME: VIKTOR&ROLF ÖRNEĞİ

Emine KOCA[1],

Nisa Nur DUMAN[2]

1 Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5127-4317, emine.koca@hbv.edu.tr

2 Öğr. Gör., İstanbul Beykent Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Moda Tasarımı Programı ORCID: 0000-0001-5127-4317, nisanurduman@beykent.edu.tr

1.Giriş

Yaşamın her alanında yükselen bir değer olarak vurgulanan ve her geçen gün önemi daha çok artan tasarım, yöntemsel çeşitlilikle zenginleştirilmiş yaklaşımları ile tüm disiplinler için vazgeçilmez bir kavram olarak kabul görmektedir. Bu yaklaşımlar, sadece tasarımın sanatsal ve estetik boyutuyla değil, kullanıcıda oluşturacağı deneyimsel ve duygusal etkileri de kapsayacak şekilde bütünleşik olarak düşünülerek tüketici beğenisine sunulmaktadır. "*Algılama, tanımlama, deneyimleme ve üretme ile beden ve zihin arasındaki etkileşimin devamlılığı sağlanarak bir konu hakkındaki duyarlılığın geliştirilebileceğini*" (May, 2013:44) benimseyen tasarımcılar, kendi duyguları kadar kullanıcıda yarattıkları duyguların da önemli olduğunun bilinciyle, sınırları zorlayan yaratıcı tasarımlar ortaya koyma çabasına girmiştir. Bunun yanı sıra geleneksel sanat anlayışına dayalı estetik algısının ötesinde sunumlar gerçekleştirmenin zorunluluğunun farkındalığı da artmıştır.

Matteucci (2016:50), geleneksel sanat anlayışına dayanan estetik sağduyu olarak tanımlayabileceğimiz şeye göre sanatın; müzelerde, konser salonlarında, tiyatrolarda, sanat galerilerinde ve akademilerde olduğu gibi, gündelik insanların beğenisini şekillendirmeye yönelik gücünün artık değiştiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, bugün beğeninin şekillenmesine ve eğitimine yön veren dinamiklerin, "yüksek estetikli" günlük yaşamlarımızda, yani süreçlerin yetiştirilmesi ve yayılması için ideal ortamı temsil eden "estetikleştirilmiş gerçeklik"te deneyimlenenlerle neredeyse tamamen örtüştüğünü ve bunun öncelikle moda tarafından somutlaştırıldığını vurgulamaktadır. Bu da estetiğin geleneksel referans noktaları ile bugün etkin bir şekilde deneyimlediğimiz gerçeklik arasındaki temel farkı ortaya koymakla birlikte, estetik, tasarım, duygu ve beden kavramlarının bileşenlerini oluşturduğu tasarıma yönelik görüşleri gündeme getirmiştir.

James'e (1922:13) göre, estetik duygular da dâhil olmak üzere tüm duyguların temelinde bedenimiz vardır. Çünkü duygu, "birtakım uyarıcılardan kaynaklanan psikolojik durumları aklın algılaması" demektir. Shusterman ve Veres'e (2023:1) göre tasarım, estetik zevkin birleştiği ve işlevselliğin zıt değerlerinin olduğu yerdir ve tasarımın özünde, tasarımı yaratan ve değerlendiren, aynı zamanda onun yetiştirilmiş ürünü olan aktif, algısal bir öznellik olan insan soması vardır. Foucault (1970, xvii) ise zihinde oluşan soyut düşünce, beden ve diğer ara yüzlerin etkileşimi ile ortaya çıkar ve düşüncelerin beden üzerinden kâğıda yansıması ile tasarılar oluştuğu için tasarımın, aslında tasarımcının bedeninin bir yansıması olduğunu belirtir. Kristina Höök (2018), mevcut tasarım yöntemlerinin sembolik, dil odaklı ve ağırlıklı olarak görsel etkileşimleri vurguladığına dikkat çekerek, sembolik, dil odaklı bir duruştan tüm tasarım ve kullanım döngüsünü kapsayan deneyimsel bir duruşa niteliksel bir geçişi gerektiren etkileşim tasarımından bahsederken, bedene vurgu yapmaktadır.

İlgili literatür çalışmaları ve çeşitli platformlarda sıklıkla gündeme getirilen bu görüşlerin sonucunda; günümüzde beden algısının referans noktasını oluşturduğu, etkileşim temelli ve deneyim merkezli yaklaşımların kültür, sanat, moda ve mimari gibi birçok alandaki uygulamalarına sıklıkla karşılaşılmaktadır. Böylece beden ve zihin arasındaki etkileşimin yansıtıldığı yaratıcı tasarımlar ile birçok mesaj iletilerek çeşitli konulara farkındalık yaratıldığı görülmektedir. Özellikle mimaride mekân ve bedenin devingen ilişkisinin vurgulandığı, beden etkileşimli mekân tasarımlarının deneyim odaklı düşünce sistemiyle yansıtıldığı anlatıların en belirgin örneklerden olduğu söylenebilir. Bozdemir (2019:1), bedenin bir ifade aracı olarak seçilmesini esasen bastırılmış bir düşünceyle başa çıkma girişimi olarak tanımlamaktadır. Radikalleşen sanatçının vücudunun, etkileyici ve hareketli bir takım eylemlerle ifade aracı haline dönüşür. Bu hareketler bazen protesto edici, bazen de içeriği değiştirerek biçimini korurken farklı bir anlam kazanır. Bu durum sadece sanata, felsefeye veya ataerkil bir yapıya karşı duruş değildir; aynı zamanda bir birey olarak varlığın ortaya çıkması için gösterilen bir eylem ve dik duruştur. Sınırlı sayıda da olsa moda alanında da bazı tasarımcıların, adeta bir performans sanatçısı gibi yeni yöntem ve teknikler geliştirerek, yeni görsel söylemler aracılığıyla giysiler ve sunumları üzerinden anlatılarını ortaya koydukları ve bu bağlamda beden algısını kullandıkları görülmektedir.

Günümüzün yaygın olarak estetize edilmiş dünyasında estetik anlayışını şekillendirmede olağanüstü bir güç ve önem kazanan, çağımıza özgü estetik pratikler, deneyimler ve boyutlar üzerine yapılan son tartışmalarda ortaya çıkan ana alanlardan biri de moda estetiğidir (Marino,2020:28). Moda kavramı, "sürekli bir değişim süreci" olarak tanımlandığında, farklı düşünceleri bireylere, toplumlara ve yaşam felsefelerine göre yansıtır. Giysiler ise bireylerin kişilik özelliklerini, duygularını ve yaşam tarzlarını ifade eder (Koca ve Koç, 2009:36). Her tasarımımın arkasında bir düşünce, bir anlam ve yansıtılmak istenen bir mesaj yatmaktadır. Tasarımcılar giysi koleksiyonlarını tasarlarken sadece malzeme ve üretim süreci ile ilgili değil aynı zamanda konulara özel toplumsal duyarlılığı artırmak için giysi koleksiyonlarında kavramsal bir yaklaşım benimseyerek bir hikâye anlatmayı ve duygusal bir bağ kurmayı da hedeflemektedirler. Özellikle moda dergilerinde görselliğe odaklanan tasarımlar sayesinde harika giysilerin estetik başarısı sadece nasıl göründüklerine değil, giyildiğinde nasıl bir his verdiklerine de bağlı olduğu bilinci ile soma tasarım ve soma estetik kavramları gündeme gelmiştir.

Matteucci ve Marino (2017:100-101), bu kavramları bir uyum modeli olarak değerlendirmekte ve çoğu moda filozofunun muhtemelen bu uyum modelinin önemli moda işlevine aşina olmadığı gibi, çoğu moda tutkununun da nispeten yeni sayılabilecek somaestetik kavramına aşina olmadığını belirterek kavramın önemini vurgulamaktadırlar. Kökleri felsefi teoriye temellenen disiplinler arası bir araştırma alanı olan somaestetik, yüksek bedensel farkın-

dalık ve ustalığın, çeşitli tasarım sanatları (aralarında modanın da yerini bulduğu) dâhil olmak üzere, yaşamın birçok yönü için önemli faydalar sunduğu önermesine dayanır. Ancak bütünleştirici bir kavramsal çerçeve ve yalnızca somatik deneyimlerimizi daha iyi anlamak için değil, aynı zamanda bedensel algımızın, performansımızın ve sunumumuzun kalitesini iyileştirmek için bir metodolojiler menüsü sunduğuna da dikkat çekmektedirler.

Giysiler Rönesans'tan bu yana Batı medeniyetinde en etkili fenomenlerden biri olmuştur. Modern insanın yaşamında giderek daha fazla alanı etkilemiş ve neredeyse "ikinci doğa" haline gelmiştir. Dolayısıyla moda anlayışı, kendimizi ve davranış biçimimizi anlamaya katkıda bulunma işlevini üstlenmiştir (Svendsen, 2006:7). Giysilerin sosyal, estetik ve psikolojik işlevlerini yerine getirmesi, tarih boyunca modanın evriminde belirleyici rol oynamıştır. Örneğin Orta Çağ'ın sonlarında ticari kapitalizmle birlikte Avrupa şehirlerinin büyümesi, giyimin sadece bir ihtiyaç olmasının ötesinde ortam ve mekâna uygunluk gibi faktörlere dayalı olarak şekillenmesine yol açmıştır. Bu da moda ve giyim arasındaki sıkı ilişkiyi ve modanın sosyal işlevini ortaya koymaktadır (Wilson, 2003:3). Aynı ilişkinin giysi ve beden arasında da güçlü olduğunu Marino'nun (2017: 339); … Giysi vücudumuzun yüzeyini kapladığı ve böylece onu dünyaya "asla çıplak" değil, "daima giyinik" olarak sunduğuna göre, giyim ve moda en başta açıkça hayatın bedensel boyutuyla bağlantılıdır. Platon'dan günümüze modaya karşı duyulan felsefi korkunun temelinde yatan şey, entelektüel ilgiye layık bir nesne olarak bedene karşı duyulan titizliktir…tanımlaması açıkça ortaya koymaktadır.

Tüketiciler, sosyal yapıdaki yerlerini, sahip olduğu ve tükettiği ürünler aracılığıyla elde edebilmekte, geleneksel tüketim anlayışından farklı olarak, satın aldıkları ürünlerde sadece kullanım özelliği değil, aynı zamanda ürünün kendileri için ifade etmiş olduğu anlam içermesi gerektiği bilinciyle ürünü satın almaktadırlar (Koca vd.,2013:54) Genel olarak giysilerin bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlanmış ve birbirini tamamlayan bir dizi sosyal, estetik ve psikolojik işlevi aynı anda yerine getirerek ifade edebildiği dikkate alındığında; giysileri ile ikinci bir ten oluşturulmuş beden aracılığıyla söylemlerin iletilebildiği de anlaşılmaktadır. Bu durum da anlam yüklü tasarımlarla ilişkilendirilmiş beden sunumlarının ötekine açık bir iletişim aracı olarak kişilerin itirafçı benliklerine dokunma özelliğini ortaya koymaktadır. Paris Couture Week'te sunulan Viktor&Rolf 2023 İlkbahar/ Yaz "Geç Aşama Kapitalizmi Vals" (Late Stage Capitalism Waltz) koleksiyonu da moda tasarımı alanındaki önemli örneklerden biridir.

Viktor&Rolf'un "Geç Aşama Kapitalizmi Vals" temalı koleksiyonu moda platformlarında modayı altüst eden, absürd, çılgın vb. sıfatlarla özdeşleşmiş eleştiriler kadar, beden odaklı tasarımları ile ilginç bulunan koleksiyon beğeni ve övgü dolu yorumlar da almıştır. Koleksiyon hem tasarımları hem de adeta şova dönüşen sunumuyla bütüncül bir şekilde, beden merkezli bir es-

tetik yaklaşımla 'somaestetik' kavramını, yani bedenin estetik deneyimdeki merkezi rolünü ortaya koymaktadır. Koleksiyonun hem moda dünyası hem de tüketici üzerinde yarattığı bu ikilem, aslında tasarımcıların iletmek istediği mesajın kavramsal olarak nasıl algılandığı ile de yakından ilişkili olması çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. **Çalışmada;** dünyaca ünlü moda markası Viktor&Rolf markasının 2023 İlkbahar/ Yaz "Geç Aşama Kapitalizmi Vals" temalı koleksiyonunu oluşturan haute couture tasarımlarının fenomenolojik yöntemle çözümlenmesi amaçlanmıştır. Böylece, koleksiyonun iletmek istediği mesajın izleyiciler tarafından nasıl algılandığı belirlenmeye çalışılırken, Viktor&Rolf' un moda endüstrisindeki yenilikçi ve sanatsal ifadesinden yola çıkılarak geleneksel normları sorgulayan giysi tasarımlarının bir eleştirel incelemesi de sunulmuştur.

Somaestetik gibi pragmatizmdeki bazı son gelişmelerle birlikte, çağımızda insan dünyası deneyiminin somutlaşmış yapısının rehabilitasyonuna muhtemelen en büyük ilgiyi vermiş olan felsefi gelenek, fenomenolojidir (Marino, 2017:339). Somaestetik, zevkli deneyimlerin yaratılmasını anlamak ve kolaylaştırmak için kullanılan fenomenolojik bir alanı tanımlar. Soma'nın birinci şahıs bakış açısıyla tasarımın pragmatik ve analitik araştırmasıdır ve harekete dayalı etkileşim tasarımına iyi uyarlanmış bir stratejidir (Magnúsdóttir, 2023:11). Bu bağlamda çalışma, izlenen yönteme ilişkin alanda bir çalışma yapılmamış olması nedeniyle literatüre katkı sağlayacağı gibi, içerdiği bilgiler ile tasarımcılara yaratım sürecinde farklı bakış açıları kazandırmak ve özellikle tasarım yaklaşımları kapsamında fenomenolojik çalışmalarla ilgilenen araştırmacılar için genel bir çerçeve sunmak açısından önem taşımaktadır. Moda ve marka ürünlerin toplumdaki bireyler tarafından anlaşılır ve yorumlanabilir özelliğinin, tüketicilerin giysi satın alma davranışlarına yön veren faktörler arasında etkin olduğu (Koca ve Koç, 2016: 235) dikkate alındığında, çalışmanın tasarımcılar ve tüketiciler açısından da önemi ortaya çıkmaktadır.

1.1. Soma Tasarım ve Soma Estetik Beğeni

Soma terimi, yaşam ve duyulardan yoksun olabilecek salt bir fiziksel bedenden ziyade yaşayan, hisseden, duyarlı bir bedeni belirtir; soma estetikteki "estetik" ise soma' nın (bedenleşmiş hali olan) algısal rolünü vurgulamak gibi ikili bir role sahiptir. Estetiği hem kişinin kendisini stilize etmesinde hem de diğer benliklerin ve şeylerin estetik niteliklerini değerlendirmede kullanır (Shusterman, 2008:1). Hem teori hem de pratiği iyileştirici bir disiplin olan somaestetik, yalnızca bedene dair söylemsel bilgimizi değil, aynı zamanda yaşadığımız bedensel deneyim ve performansımızı da zenginleştirmeyi ve anlamı geliştirmeyi amaçlar (Shusterman, 20016: 101).

Kristina Höök (2018) "Bedenle Tasarlamak" çalışmasında, etkileşim tasarımında tüm tasarım ve kullanım döngüsünü kapsayan deneyimsel, hisse-

dilen, estetik bir duruşa niteliksel bir geçiş önermekte ve bu yeni yaklaşımı soma tasarımı olarak adlandırmaktadır. Ona göre soma tasarımı bedeni ve hareketi uzun süredir ayrıcalıklı bir dil ve mantığa sahip bir tasarım rejimine yeniden dahil eden bir süreçtir ve hızlı tasarım süreçlerine bir alternatif sunan, temel insani değerleri dikkate alan yavaş ve düşünceli bir süreç gerektirir. Somaestetik beğeni tasarımı, tasarımın kullanıcının/tasarımcının doğrudan somalarına odaklanmasına yardımcı olduğu ve böylece estetikten ilham alan bir tasarım ürettiği güçlü bir konsepttir.

Soma tasarım çalışmasının aksiyomu (önerme), süreç içinde tüm duyularımızla algılayabildiğimiz, hissedebildiğimiz ve deneyimleyebildiğimizi geliştirme amacına dönüşür. Soma tasarımda, tüm duyularımız aracılığıyla beğeni yeteneğini geliştirmemizi sağlayan her şey somaestetiğe giden bir yolu oluşturur. Soma tasarımında beğeni, birinci şahıs deneyimimizle veya fenomenolojik gerçekliğimizle bağlantılıdır; bu, bedenin üçüncü şahıs görüşünün odak noktamız olmadığı anlamına gelir. Örneğin, giysi tasarımında beden ile etkileşime girildiğinde, bedeni giysinin karşıtı olarak değil, bu iki varlık arasındaki bir fikir sunma ve konuşma olarak görmektir. Böylece, kendi bedenlerimiz ve vücutlar arasılığımızla aynı zamanda bedensel benliğimize dokunan sanatsal üretim veya eskiz yapmış oluruz. Ayrıca bir soma tasarımındaki en önemli inceliğin; tasarımcıya ilginç ve benzersiz bir şey katan ayrıntılara, materyallere ve etkileşimlere gösterilen özenin varlıdır (Núñez-Pacheco, 2022:1-17),

Shusterman'ın (2000:262-263) beden-merkezli 'somaestetik' kavramı ise, bedenin estetik deneyimdeki merkezi rolünü ifade eder. Ona göre, estetik deneyimde beden çok önemli bir role sahiptir; hatta tüm estetik algı ve beğenilerin kökeninde beden bulunur. Ayrıca, kelime anlamı itibariyle beden duyarlılığı, bedensel duyarlılığın bilinci veya bu bilinci artırmanın yolunu sunan disiplin anlamında kullandığı somaestetik'i; bir kişinin deneyimlerinin eğitici çalışması ile estetik beğeninin yeri olarak bedenini kullanması ve yaratıcı biçimde kendi kendine şekil vermesi olarak tanımlar.

Shusterman'a göre, analitik, pragmatik ve pratik olmak üzere üç temel boyuta sahip olan somaestetik için amaca ancak beden merkezli bir estetik yaklaşımla ulaşmak mümkündür. Çünkü bedeni "doğru" yönetmenin yolu, daha önce de ifade edildiği gibi, duyguları "doğru" yönlendirebilmekten geçer. Duygular ise bedene aittir ve beden tarafından yönetilmektedir. O halde bedenin gelişmiş yönetimiyle duygularımızın gerçek fonksiyonel performansını düzeltmek somaestetik bir bilinci gerektirir (Yıldırım, 2013:155). Somaestetiğin faydaları, estetik hakkında analitik, pratik ve pragmatik öğrenmeye katkıda bulunan deneyimler için genel bir terim olarak işe yarayabilmesidir. Temel güçlü yönlerinden biri, multidisipliner olmasıdır (Magnúsdóttir, 2023:9).

Husserl'den bugüne kadar, bedenin "dünyamızın ve karşılıklı olarak kendimizin yapıcı bir şekilde yansıtıldığı odak noktası olarak ontolojik merkeziliğini" gösteren fenomenolojik gelenekte, bedeni araştırmak araştırmanın ana hedefini temsil etmiştir. Moda, sadece dış görünüşümüzü değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda kim olduğumuzu ve neye inandığımızı da yansıtmaktadır. Beden; bireyin dış dünyada görsel ifadesidir. Giysi ise bu ifadenin yüzeyini kapladığından, "giyinik", "çıplak değil" mesajını dış dünyaya vermektedir. Bu anlamda giyim ve moda bireyin yaşamı ve bedensel boyutu ile bağlantılıdır (Marino, 2017: 339). Elizabeth Wilson'un (2003:2) belirttiği gibi giysiler "biyolojik bedeni sosyal varlığa, kamusal olanı özel olana bağlar" ve bu da onu "belirsiz bir bölge haline getirir" ken aslında, bizi insan bedeninin biyolojik bir varlıktan daha fazlası olduğunu, kültür içinde bir organizma, hatta kültürel bir eser olduğunu ve kendi sınırlarının belirsiz olduğunu anlamaya zorlar. Bu bağlamda, çalışma kapsamında ele alınan koleksiyonun somaestetik ve fenomenoloji bağlamında incelenmesinin önemi açıkça görülebilmektedir.

1.2. Fenomenolojik Yaklaşım

Fenomenoloji, insanların yaşamlarına ilişkin bilinçli deneyimlerinin incelenmesi olarak tanımlanmaktadır. Fenomenolojik bir araştırma yaklaşımı, deneyimleri vurgular ve incelenmekte olan olgunun çekirdeğini oluşturan, paylaşılan deneyimlerin özünü inceler (Merriam ve Tisdell, 2015: 26). Husserl' dan ilham alarak fenomenolojiye farklı bir bakış açısı getiren Giorgi' ye göre ise fenomenoloji, bilinç olgusunu tematikleştirerek tek bir kişiye ait olan yaşanmış deneyimlerin bütününe atıfta bulunur (1997: 236). Ayrıca fenomenolojinin ayırt edici özelliklerini bilmek, iyi bir değerlendirme yapmak açısından önemlidir. "İnsan deneyimini anlama" amacı ile felsefi bir hareketten doğan fenomenolojinin temel karakteristik özellikleri; "yaşanmış deneyimi anlamlandırmaya çalışması", "felsefi tartışmalara yer vermesi" ve "ortak deneyimlerin özünün olduğu" varsayımlarıdır (Tekindal ve Uğuz Arsu, 2020: 158-159).

"Olgu bilim" ya da "görüngü bilim" olarak da adlandırılan fenomenolojik modelde algılar, duygular gibi olgulara odaklanarak özü görmek, sezmek hedeflenmektedir. Başka bir deyişle, araştırmalarda aslında farkında olduğumuz ama derinlemesine bir anlayışa sahip olmadığımız olgular üzerinde odaklanılmaktadır. Belki de bu yüzden fenomenolojye "özü görüntüleme yöntemi" de denilmektedir (Şimşek, 2018:97).

Fenomenolojik yaklaşım, insan deneyimini kapsamlı bir şekilde anlamayı hedefleyen bir metodolojidir. Bu yaklaşım, bireylerin duygularını, düşüncelerini ve bakış açılarını anlamak için bir fenomen üzerine odaklanır ve bu fenomeni açıklar, anlayışların temel anlamlarını ve özünü betimler (Tekindal ve Arsu 2020:178). Fenomenolojik analizin genel aşamaları; "paranteze alma" Verilerin hazırlanması, "fenomenolojik indirgeme" verilerin azaltıl-

ması/ redüksiyon, "imgesel çeşitleme" yaratıcı varyasyon ve "öz" anlam ve özlerin sentezlenerek deneyimin özünü ortaya çıkarma olarak dört başlıktan olumaktadır.

Moustakas (1994:121) fenomenolojik analiz aşamalarını sekiz basamakla ele alarak açıklamıştır. ilk beş basamak fenomenolojik indirgemeyi içermekte olup, altıncı ve yedinci basamak imgesel çeşitlemeyi ve sekizinci son basamak ise yapıyı anlamlandıran öz aşamasından oluşmaktadır. Bu basamaklar sırası ile şu şekilde özetlenebilir:

(1) Anlatılarda yer alan fenomen ile ilgili tüm ifadeler maddeler halinde sıralanır;

(2) Ortak ifadeler gruplanır;

(3) Gruplar temalandırılır;

(4) Farklı data toplama yöntemleri ile toplanan datalar bir araya getirilerek karşılaştırılır;

(5) Her katılımcı için sözel anlatımlar oluşturulur;

(6) Her katılımcı için yapısal anlatımlar oluşturulur;

(7) Ortak yapısal anlatım oluşturulur;

(8) Yapısal ve sözel ifadeler araştırmacı tarafından ortak ifadelerle adlandırılır (Yüksel ve Yıldırım, 2015:19).

2. Yöntem

Ünlü moda markası Viktor&Rolf'un 2023 İlkbahar/ Yaz "Geç Aşama Kapitalizmi Vals" temalı haute couture koleksiyonunu oluşturan tasarımlarının fenomenolojik yöntemle çözümlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada; amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Giysinin beden üzerine konumlandırılmasıyla farklı mesajlar verilebilir mi?

2. Giysi ile verilen mesajların taraflar açısından algılanma durumları nasıldır?

Birden fazla katılımcının yer aldığı araştırmalarda, fenomenolojik araştırma metodolojisi kullanıldığında; birden fazla katılımcıyla hızla ortaya çıkan aktörlerin artırdığı çıkarımların gücünü fark etmenin daha kolay olduğu (Smith, 2015:121) görüşüyle, çalışmada izlenen metodoloji Moustakas'ın (1994) fenomenolojik analizi üzerine kurgulanmıştır. Moustakas'ın (1994) fenomenolojik analiz aşamalarına göre; araştırmacıların kendi varsayımlarından sıyrılarak tasarımların anlamlı yapısının çözümlendiği ilk bölüm ve 14 kişiden oluşan moda tasarımı öğrencisi ile yapılan odak grup çalışmasında, bu anlamlı yapının değerlendirilmesi, yani belirlenen çağrıştırıcı kav-

ramların tüketicide yarattığı çağrışımların tutarlılığının test edildiği ikinci bölümden oluşmaktadır.

Araştırmanın iki bölümünde de çalışma grubu ve çalışma materyalini belirlemede amaçlı örneklem çeşidi olan benzeşik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Odaklanmak, çeşitliliği azaltmak, analizi basitleştirmek ve grup görüşmelerini kolaylaştıran (Baltacı,2018:246) bu yöntemle özellikle odak grup görüşmeleri yoluyla etkili bir biçimde veri toplanabilmektedir (Patton, 2002). Fenomenolojik bir çerçeve nispeten homojen bir katılımcı grubunu gerektirdiği (Creswell, 2007) dikkate alınarak, odak grup katılımcıları moda tasarımı öğrencileri arasından belirlenmiştir. Araştırma materyali olarak, giysi koleksiyonunu oluşturan toplam 18 parça içerisinden, koleksiyonda birbirleriyle aynı özellikleri taşıyan ya da çok benzer görüntüye sahip tasarımlar dikkate alınarak, temayı yansıtan ve mankenler üzerindeki farklı duruşları ile öne çıkan 10 giysi tasarımı seçilmiştir.

Koleksiyonu oluşturan araştırma kapsamındaki tasarımlar; paranteze alma, fenomenolojik indirgeme, imgesel çeşitleme, öz genel aşamaları altında, Moustakas'ın belirttiği 8 alt basamakla ele alınarak fenomenolojik çözümlemeleri yapılmıştır. Yüksel ve Yıldırım'ın (2015) "fenomenolojik analiz aşamaları" şemasından uyarlanmış olan araştırma metodolojisi Şekil 1'de sunulmuştur.

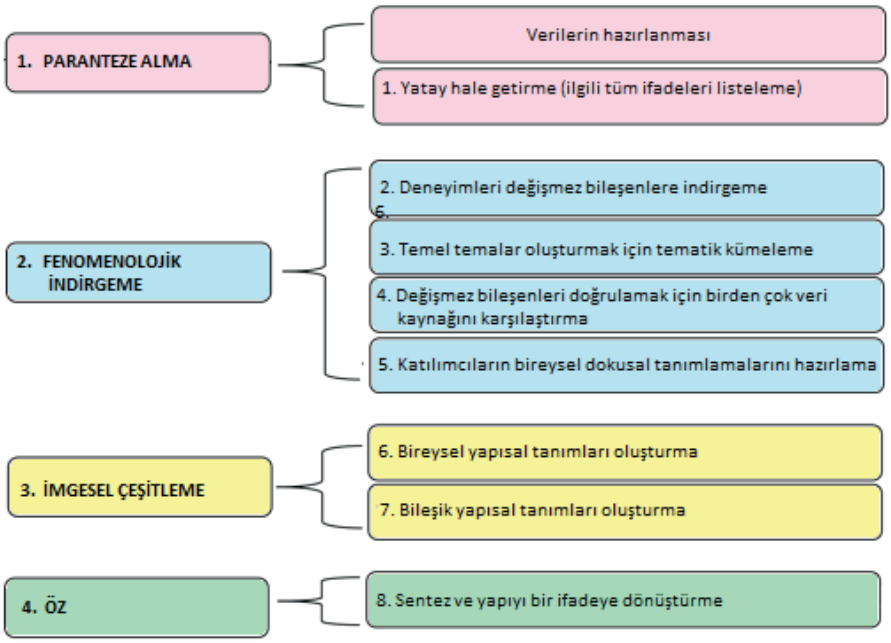

Şekil 1. *Araştırmada İzlenen Fenomenolojik Çözümleme Aşamaları*

Moustakas'ın 8 alt basamaklı fenomenolojik analiz yönteminin izlendiği araştırmanın ilk bölümünde; araştırma kapsamında ele alınan koleksiyon görselleri (fenomenler) giysilerin vücut üzerindeki konumuna göre eşleştirilerek 4 grupta toplanmış, fenomen ile ilgili tüm ifadeler listelenerek veriler hazırlanmıştır. Daha sonra yapılan tasarımların boyutlarını incelemek ve kısmen de kişisel önyargıların, bakış açılarının ve varsayımların farkına varmak için; görselin/ fenomenin ifade ettiği sözcüklerin keşfedilmesi ile aynı zamanda "paranteze alma" aşaması da gerçekleştirilmiştir. Fenomenolojik indirgeme işlemleri ise; görselin/ fenomenin ifade ettiği keşfedilen sözcüklerin eşleştirildiği ve tematik kümelemenin yapılarak odak grup katılımcılarına sunulacak olan dokusal ve yapısal tanımlamaların oluşturduğu ölçme aracının hazırlanmasını içermektedir.

Dokusal tanımlamada: Katılımcıların fenomen hakkındaki algılarının açıklanmasını ifade eden dokusal tanımların oluşturulması aşamasında katılımcıların fenomenle ilişkili deneyiminin "ne" olduğu hakkında açıklama yazılır. Bu, deneyimle ilgili "ne oldu" sorusunun "dokusal betimlemesi" olarak adlandırılmaktadır. ***Yapısal tanımlamada:*** katılımcıların fenomeni deneyimleme biçimlerini etkileyen ortam veya bağlamla ilgili yapılan betimlemeyi ifade eden ve "yapısal betimleme" olarak adlandırılan deneyimin nasıl gerçekleştiğine ilişkin açıklama yazılır (Tekindal ve Uğuz Arsu, 2020: 172)

Araştırmanın ikinci bölümünde, verilerin toplanması için fenomen odaklı derinlemesine görüşme yöntemi ve ölçme aracı kullanılmıştır. Ölçme aracı odak grup görüşmesinde katılımcılarla paylaşılarak imgesel çeşitleme ve öz aşamaları gerçekleştirilmiştir. Ölçme aracı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların koleksiyonu izlemeden önceki balo giysisine yönelik algılarını belirlemeye yönelik iki soru yer almaktadır. İkinci bölümde katılımcıların koleksiyonu izledikten sonra kendilerinde çağrıştırdığı sözcükler (yapısal/dokusal tanımlama), üçüncü bölümde ise; yine koleksiyonu izledikten sonra tasarımcının vermek istediği mesaja yönelik düşünceleri ile moda sektöründe sunulan balo giysisi konseptinin beklentilerini karşılamalarına yönelik sorular yer almaktadır.

Ölçme aracı ile elde edilen veriler analiz edilerek bireysel ve bileşik yapısal tanımlamalar oluşturulmuş ve son aşamada sentez ve yapı bir ifadeye dönüştürülerek yorumlanmıştır. Böylece fenomen hakkında bireylerin yaşadığı ortak deneyimler çözümlenerek, koleksiyonla verilen mesajın nasıl algılandığı belirlenmeye çalışılmıştır.

3. Bulgular ve Fenomenolojik Çözümleme

1993 yılında moda sanatçıları Viktor Horsting ve Rolf Snoeren tarafından Arnhem Sanat ve Tasarım Akademisi'nden mezun olduktan sonra kurulan ve avangart moda markası olan Viktor & Rolf, abartılı silüetler ve yüksek konseptli anlatılar içeren eğlenceli, yenilikçi şovlar düzenlemesiyle

tanınmaktadır. Her sezonda haute couture ve kavramsal tasarımlarıyla dikkat çeken marka, modaya alışılmadık bir yaklaşımla muhteşem güzellik ve benzersiz zarafet yaratmayı amaçladıklarını vurgulamaktadır. 1998 İlkbahar/Yaz sezonundaki ilk haute couture koleksiyonundan bu yana Paris Moda Haftası boyunca yirmi altı yıla yakın bir süredir koleksiyonlarını sergileyen Viktor&Rolf, sundukları koleksiyonlarında sanat ve modayı bir araya getirerek, gerçeküstü zıtlıklarla özdeşleşmiş giyilebilir sanatsal tasarımlara imza atmaktadır. Viktor ve Rolf, kariyerleri boyunca sergiledikleri koleksiyonlarında alışılagelmiş sunumların dışına çıkarak bir parçası oldukları moda endüstrisinin mevcut geleneksel sürecine yaratıcı ve eleştirel bakış açıları ile bir karşı duruş sergilemektedirler. Paris Moda Haftası kapsamındaki tanıtımında, alışılmışın dışında, beden odaklı ve yer çekimine meydan okuyan sürrealist yaklaşımıyla moda dünyasında büyük yankı uyandıran ve uzun süre gündemde kalan Viktor&Rolf 2023 İlkbahar/ Yaz haute couture koleksiyonu da tasarımları ve sunumuyla somaestetik beğeni ve eleştirel bakış açısını örneklemektedir.

Araştırma kapsamında incelenen "Geç Aşama Kapitalizmi Vals" teması ile hazırlanmış bu giysi koleksiyonu, 20. yüzyılın ortalarındaki "haute couture" ün büyük geleneğine ve altın günlerine gönderme yapmıştır. Soyut bir gerçeküstücülük duygusunu çağrıştıran rüya gibi romantik tülden yapılmış uçuşan elbiseler, yapısal olarak vücut formu verilmiş bedenler üzerinde hazırlanmıştır. Marka web sitesinde; oranlarla bir oyun, heykelsi ama kaygısız bir dokunuşa sahip abartılı silüetler, katmanlama, minimal barok dekorasyon, sürrealizm içeren bu koleksiyon, Viktor&Rolf'un kavramsal ve özünün vücut bulmuş hali olarak tanımlamaktadır (Viktor ve Rolf, 2023). Sosyal platformlarda, modayı altüst eden, absürd, çılgın gibi nitelendirmelerle yapılan eleştiriler kadar, deneysel tasarımları ile beğeni ve övgü dolu yorumlar aldığı görülmektedir. Koleksiyonun moda dünyası ve tüketici üzerinde yarattığı bu ikilemin, aslında tasarımcıların iletmek istediği mesajın nasıl algılandığı ile ilgili olduğunu göstermektedir. Bunun da çalışmanın önemini vurguladığı düşünülmektedir.

Tasarımcılar, 18 parçadan oluşan giysi koleksiyonlarında 21. yüzyıl için "özel tasarım balo elbisesi klişesinin saçma bir yorumu" olarak ifade edilen temanın gönderme yaptığı yabancılaşma duygusunu görselleştirmiştir. Araştırma kapsamında ele alınmış olan 10 adet giysi tasarımı, çözümleme aşamalarına göre aşağıda sunulmuştur.

I. Paranteze alma (Epoche)

Yunanca "yargılamaktan kaçınmak" anlamına gelen ""Parantez" aşaması; olguları algılamanın günlük ve sıradan olan yolundan kaçınmak ve varsayımlardan uzak durmak anlamlarına gelmektedir (Moustakas, 1994: 35). Araştırmacı, fenomenle doğrudan deneyimi olan kişilerle görüşmeden önce,

kısmen deneyimin boyutlarını incelemek ve kısmen de kişisel önyargıların, bakış açılarının ve varsayımların farkına varmak için genellikle kendi deneyimlerini araştırır. Bu süreç parantez (epoche) olarak adlandırılır (Merriam ve Tisdell, 2015: 27). Bu bağlamda, fenomene ilişkin kişisel deneyimler betimlenmeye çalışılarak, incelenen koleksiyonu oluşturan parçalar arasından birbiri ile benzer tasarım özelliklerine sahip olanlar eşleştirilmiş ve içlerinden temayı en iyi yansıtan 10 adet giysi tasarımı belirlenerek çalışma materyali oluşturulmuştur. Bu giysi tasarımları beden üzerindeki konumlandırma biçimlerine ve sunulma şekillerine göre bir sıralama yapılarak numaralandırılmış ve süreçte izlenecek diğer adımların zemini oluşturulmuştur. Böylece, gerçekliği nesnel bir bakış açısıyla tanımlamak için kişisel görüş ve önyargılar paranteze alınmıştır.

Tablo 1. *Viktore&Rolf 2023 İlkbahar / Yaz Koleksiyonundan Araştırma Kapsamında İncelenen Giysi Tasarımları*

	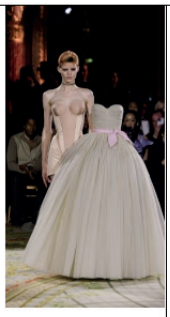	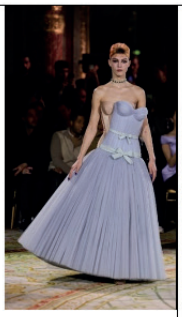		
Tasarım 1	Tasarım 2	Tasarım 3	Tasarım 4	Tasarım 5
Tasarım 6	Tasarım 7	Tasarım 8	Tasarım 9	Tasarım 10

Tablo 1 incelendiğinde, omuzları açıkta bırakan yaka formu, ince bel vurgusu, katmanlanmış tüllerle hacimli hale getirilmiş uzun etekleri, pastel renkleri, ışıltılı işlemeleri ve fiyonklu süslemeleri ile giysilerin klasik balo giysisi formunda tasarlanmış olduğu görülmektedir. Ancak, koleksiyonu oluşturan giysiler, klasik ve tipik balo giysisi siluetinde olmalarına rağmen, klasik sunumun çok ötesinde gerçeküstü bir yaklaşımla beden üzerinde konumlandırılarak sergilenmeleri, somaestetik bir yaklaşımla verilen eleştirel bir mesaj

ve karşı duruş olarak nitelendirilebilir. İlgili platformlarda koleksiyona yönelik görüş, yorum ve eleştiriler dikkate alındığında; bedenin her zaman giysiyle buluşmadığı sunumlarda görüntü ve gerçeklik arasındaki kopukluğun vurgulandığını söylemek mümkündür.

Paranteze alma (Epoche) ön yargıların ve olaylarla ilgili peşin hükümlü fikirlerin bir kenara bırakıldığı, önceki bilgi ve deneyimlere dayanarak tüm taahhütlerin "geçersiz kılındığı", "engelengellendiği" ve "diskalifiye edildiği bir aşamadır. Araştırmanın odağının parantez içine yerleştirildiği ve geri kalan her şeyin bir kenara bırakıldığı bu aşamada; sıradan düşüncelerden arındırılmış bir bilinçle, veriler hazırlandıktan sonra (Tablo 1) Moustakas'ın 8 basamaktan oluşan fenomenolojik analizinin ilki olan **"yatay hale getirme"** işlemi yapılmıştır. Burada araştırmacılar genellikle kendi deneyimlerini araştırmışlar, yani giysinin iç yapısı veya kendi içindeki anlamı türetmek için sürekli öze geri dönüşler yapılarak derinlemesine düşünülmüş ve dış görünüşten ziyade verilmek istenen mesajlar bilişsel düzeyde anlamlandırılmıştır. Moustakas (1994:7,74) bu aşamayı, fenomen ve benlik arasındaki ilişki açısından kişinin gördüğü şeyi yalnızca dışsal nesne olarak değil, aynı zamanda içsel bilinç eylemi de olarak dokusal dilde betimlemesi olarak tanımlamaktadır. Ona göre hayatı bu şekilde algılamak, gördüklerimize, düşündüklerimize, hayal ettiklerimize, hissettiklerimize önyargılarımızı empoze etmeden bakmayı, fark etmeyi, farkına varmayı gerektirir. Bu, derinlemesine düşünmekten, yargıda bulunmaktan veya sonuçlara varmaktan önce gelen gerçek bir bakış yoludur.

Yatay hale getirme işlemi, vücut üzerindeki konumlarına göre dört ayrı grupta eşleştirilmiş giysiler bazında ele alınmış ve fenomenin ifade ettiği sözcükleri keşfetmeye yönelik görseller tek tek incelenip, bireyler üzerinde bir anlam çağrıştıran tüm ifadeler her tasarım için ayrı ayrı kodlanmış ve listelenmiştir. Burada önemli olan hiçbir kısıtlama olmaksızın çağrışım yapan tüm sözcüklerin elenmeden belirlenmesine özen gösterilmiştir. Ayrıca süreç boyunca yeni çağrışımlar olması durumunda yeni sözcükler listeye ilave edilmiştir (Tablo 2,3,4,5).

II. Fenomenolojik İndirgeme

Fenomenolojik İndirgeme' de görev, yalnızca dış nesne açısından değil, aynı zamanda bilincin içsel eylemi, bizzat deneyim, fenomen ve benlik arasındaki ritim ve ilişki açısından da kişinin gördüklerini dokusal dilde tanımlamaktır. Deneyimin niteliklerinin odak noktası olduğu; deneyimin doğasının ve anlamının doldurulması veya tamamlanmasının zorlu bir iş haline geldiği aşamadır (Moustakas,1994:77).

Fenomenolojik indirgemenin ilk basamağı olan **"deneyimlerin değişmez bileşenlere indirgenmesi"nde;** yatay hale getirmede araştırmacılar tarafından belirlenen sözcükler eşleştirilerek, ortak anlam ifade eden sözcükler

gruplandırılmış, tekrarlı ve birbirini kapsayan sözcükler elenerek ayıklanmıştır. Eşleşen sözcükler farklı renklerde oklarla gösterilmiştir. Böylece, bir sonraki basamaktaki kodlar da oluşturulmuştur. Çözümlemenin "yatay hale getirme" ve "deneyimlerin değişmez bileşenlere indirgenmesi" **i**şlemleri aynı tablolar üzerinde sunulmuştur (Tablo 2,3,4,5).

Tablo 2. *Yatay Hale Getirme ve Deneyimlerin Değişmez Bileşenlere İndirgenmesi (Tasarım 1,2,3)*

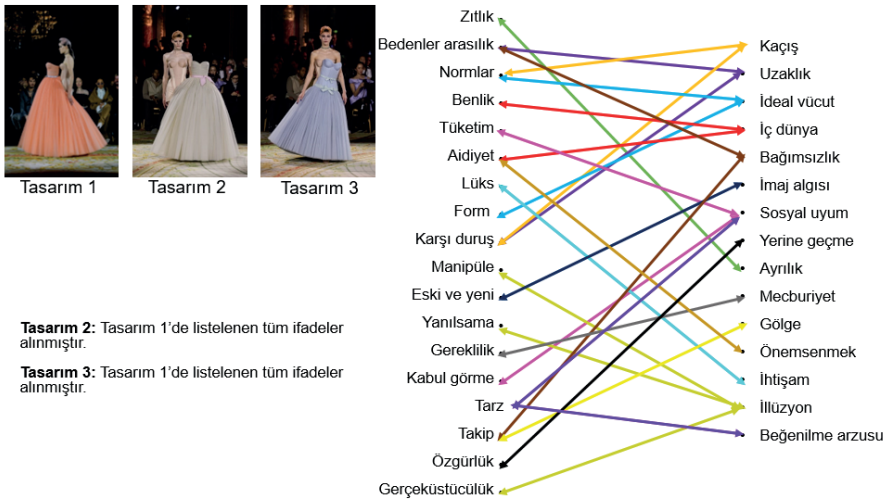

Tasarım 2: Tasarım 1'de listelenen tüm ifadeler alınmıştır.

Tasarım 3: Tasarım 1'de listelenen tüm ifadeler alınmıştır.

Tablo 2'de alan, **Tasarım 1, 2 ve 3** için yapılan yatay hale getirme işleminde 1. tasarım içsel bilinç açısından incelenerek, tasarımın çağrıştırdığı tüm ifadeler listelenmiştir. 2. ve 3. tasarımlarda aynı işlem tekrarlanmış, 1. Tasarımdan farklı olarak bir çağrışım ifadesi olmadığı ve üç giysinin de ortak ifadeleri çağrıştırdığı görülmüştür.

Giysi tasarımlarının çağrıştırdığı ilgili tüm ifadeler Tablo 2'de görüldüğü gibi çeşitlilik göstermekle birlikte farklı sözcüklerle aynı anlamlara vurgu yapıldığı söylenebilir. Klasik giysi formunun beden dışında duruşu ile yaratılan gerçeküstücülük, giysi tasarımlarının sunumunda illüzyon, yanılsama, manipüle ve bedenler arasılık sözcüklerini çağrıştırmaktadır. Vücut korse ile bütünleşirken, giysiden uzaklaşmaktadır. Giysinin bedenden uzaklaşması ile ayrılık, gölge, kaçış, özgürlük ve bağımsızlık sözcükleri akla gelmektedir. Öte yandan kalıp formu, malzemesi, pastel renk paleti, işleme detayları ile giysi formlarının kusursuz balo giysisi özelliklerinde olan yapısı, kabul görmüş sosyal normlara olan düşkünlük, kabul görme, mecburiyet, beğenilme arzusu, imaj algısı, gereklilik ve ihtişam sözcüklerini çağrıştırmaktadır.

Beden, hem dünyayı deneyimleyen öznel bir duyarlılık hem de o dünyada algılanan bir nesne olarak insanın muğlaklığını ifade etmektedir. "Dene-

yimimizin tam merkezini" oluşturan, yayılan bir öznellik olan beden; sadece bir nesne olarak doğru bir şekilde anlaşılamaz; yine de kaçınılmaz olarak deneyimlerimizde hatta kişinin kendi bedenlenmiş bilincinin bile bir bilinç nesnesi olarak işlev görür (Marino, 2020: 33). Giysilerin beden üzerindeki konumlarına bakıldığında ise; Tasarım 1'in ilk bakışta bedenin üzerindeymiş gibi görülmesine rağmen farklı açılardan bakıldığında bedenden ayrı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak mankenin hareketi ile giysinin bedenden uzaklaşarak sanki başka bir kimlikmiş gibi ayrı halde konumlandığı görülmektedir. Tasarım 2 de yine mankenin bedeninin dışında ve önünde yer alan giysisi bu kez sol yanda durmaktadır. Tasarım 3 de ise giysi; küçük bir açı yapacak şekilde beden hattından uzaklaşmaktadır.

Tablo 3. *Yatay Hale Getirme ve Deneyimlerin Değişmez Bileşenlere İndirgenmesi (Tasarım 4,5)*

Tasarım 4 Tasarım 5

Tasarım 5: Tasarım 4'de listelenen tüm ifadeler alınmıştır.

Tablo 3'te yer alan **Tasarım 4 ve 5** için yapılan yatay hale getirme işleminde 4. Tasarım içsel bilinç açısından incelenerek, tasarımın çağrıştırdığı tüm ifadeler listelenmiştir. 5. tasarımda aynı işlem tekrarlanmış, 4. Tasarımdan farklı olarak bir çağrışım ifadesi olmadığı ve üç giysinin de ortak ifadeleri çağrıştırdığı görülmüştür. Tasarımlar incelendiğinde; her iki giysinin de yine gerçeküstücü bakış açısını yansıttığı görülmektedir. Giysinin beden üzerindeki olması gerekenden farklı dizilimi ve yer çekimine meydan okur şekildeki verev konumları ile emanet duruş sergilediği göze çarpmaktadır. Tüketim toplumlarındaki normların baskısında kalan kadını simgeleyen ve kabul görme adına sosyal uyum içerisinde olma çabasının etkilerinin tasarımda göze çarptığı söylenebilir. Aynı zamanda kadın, eski ve yeni giysi for-

munun zıtlığında ideal moda giysisinden uzaklaşmakla birlikte giysiyi manipüle ederek bir yük gibi taşımaktadır. Kadın için giysi artık ideal bir form olmaktan çıkıp adeta bir savunma aracı, kalkan olarak kullanmış izlenimi vermektedir. Koleksiyonun ana teması dikkate alındığında bu form, klasikleşmiş balo giysi formunun ihtiyaç duyulduğunda kadınların içine sığındığı ya da kurtarıcısı olduğu mesajı olarak yorumlanabilir. Tüm giysilerin beden üzerindeki konumlarına bakıldığında da; tasarım 4'te elbisesin üst kısmının sol omuz hizasında verev olarak konumlandırıldığı, tasarım 5'te ise giysinin saat yönünde döndürülerek beden kısmının giderek olması gerekenden uzaklaştığı sol baldır hizasında verev olarak konumlandırılmış olması bu yorumu desteklemektedir.

Tablo 4. *Yatay Hale Getirme ve Deneyimlerin Değişmez Bileşenlere İndirgenmesi (Tasarım 6,7,8)*

Tasarım 6 Tasarım 7 Tasarım 8

Tasarım 7: Tasarım 6'da listelenen tüm ifadeler alınmış, savunma-kalkan ifadesi yerine çarpışma-kaçış ifadesi eklenmiştir.

Tasarım 8: Tasarım 6'de listelenen tüm ifadeler alınmış, savunma-kalkan ifadesi çıkartılmıştır. Yerine; kaybolma-saklanma, mutsuzluk-yalnızlık, İletişimsizlik –yalnızlık ifadeleri eklenmiştir.

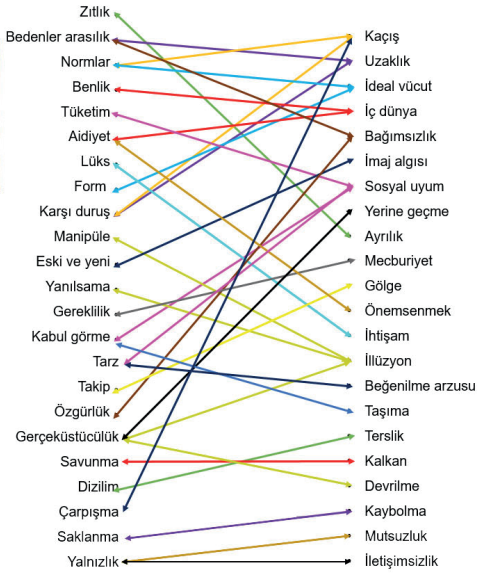

Tablo 4'te yer alan **Tasarım 6, 7 ve 8** için yapılan yatay hale getirme işleminde 6. Tasarım içsel bilinç açısından incelenerek, tasarımın çağrıştırdığı tüm ifadeler listelenmiştir. 7. ve 8. tasarımlarda aynı işlem tekrarlanmış ve ilk listede olmayan ifadeler ilave edilmiştir. Tasarımlar incelendiğinde; bu üç giysinin beden üzerinde yatay ve dikey yönde konumlandırıldığı görülmektedir. Koleksiyon bütünlüğünde olduğu gibi klasik giysi formunun tam zıttı, normlardan, ideal vücuttan ve ihtişamdan kaçarak yeni kimlik arayışları içerisinde, eski bedenleri geride bırakma ve ayrılık izlenimi vermektedir.

Giysilerin beden üzerindeki konumlarına göre incelendiğinde; tasarım 6'da giysi beden üzerinde bel hizasında ve yine adeta bir kalkan gibi sunulmuştur. Mankenin omuzları üzerinde yatay yönde konumlandırıldığı 7. tasarımda sanki giysi, benlik ile benlik olmayan arasında sınır çizmektedir.

Kadının iç dünyasında aidiyetini sorguladığı ve çarpıştığı izlenimini vermektedir. Bu nedenle, Tasarım 7'yi ifade eden sözcüklerde, savunma-kalkan ifadesi çıkartılarak yerine çarpışma ve kaçış sözcükleri eklenmiştir. Tasarım 8'de ise; diğer giysilerden farklı olarak algısal alandaki ideal görünüme ulaşmak, kaçışı vurgulamak için giysi baş aşağı yönde konumlanmıştır. Aslında giysi, insan için bir örtü, bir koruma görevi görür, ama aynı zamanda (en başta değilse de) "vücuda yakın" bir ifade aracıdır (Marino, 2017). Giysinin bel hattının manken üzerinde olması gereken yerde olup, eteğinin tam tersi yönde olması, sosyal uyum çabası ile moda tarafından tüketilen sıradan form ve görünümlere bir eleştiri olarak algılanmaktadır. Tasarım 8'de yer alan sözcükleri listelemek için, tasarım 6'da yer alan tüm sözcükler incelenmiş, anlam bütünlüğüne uygun olan sözcükler alınmıştır. Ayrıca savunma-kalkan sözcükleri çıkartılarak tasarımdaki mesajı vurgulayan kaybolma-saklanma, mutsuzluk-yalnızlık, İletişimsizlik–yalnızlık ifadeleri eklenmiştir.

Tablo 5. *Yatay Hale Getirme ve Deneyimlerin Değişmez Bileşenlere İndirgenmesi (Tasarım 9,10)*

Tasarım 9

Tasarım 10

Tasarım 10: Tasarım 9'da listelenen ifadeler alınmış, parçalanma, baskı, sıkıştırılma, birleştirme, yükselme, ifadeleri çıkartılmış, yerine katmanlar-derinlik, katmanlar-güç ifadeleri eklenmiştir.

Tablo 5'teki **Tasarım 9 ve 10** için yapılan yatay hale getirme işleminde 9. tasarım içsel bilinç açısından incelenerek, tasarımın çağrıştırdığı tüm ifadeler listelenmiştir. 10. tasarımda aynı işlem tekrarlanmış ve listede olmayan ifadeler ilave edilmiştir.

Giysi tasarımları incelendiğinde; araştırma kapsamında ele alınan diğer giysilerde olduğu gibi manipüle edilerek vücut üzerinde farklı açılarda konumlandırıldığı görülmektedir. Giysiler ideal formları itibariyle yine klasik balo giysilerinin kusursuz birer yorumu şeklinde olup gerçeküstücü bir şekilde bedenden uzaklaşarak özgürleşmiştir.

Giysilerin beden üzerindeki konumlarına göre Tasarım 9 incelendiğinde; ikiye ayrılmış ama tekrar bir araya gelmeye çalışan parçalanmış beden olgusu parçalanma, ayrılık, bütünleşme, birleştirme sözcüklerini ve beden hattının olması gereken yerden yükselerek uzaklaşması ise baskı, yükselme, sıkıştırılma, özgürlük ve yerine geçme sözcüklerini çağrıştırmaktadır. Tasarım 10'da ise giysinin diğer giysilerden daha farklı bir konumlandırıldığı görülmektedir. Karşıdan bakıldığında etek ucunun mankenin arka bedeninde dikey olarak durması siluetin genişlemesini sağlayarak kadının duruşuna güç kattığı söylenebilir. Öte yandan mankenin karın bölgesindeki boşlukla yaratılmış olan derinlik ile giysinin içine vurgu yapan görünüm kadının metalaştırılmasına, giysileri ile onların bambaşka dünyalara ait olmalarına gönderme yapması, derinlik, katmanlar, metalaştırma sözcüklerini ifade etmektedir. Martin'in (1999:114), Viktor&Rolf'un önceki koleksiyonlarında soyutlamanın varlığının belirgin olduğunu belirtmesi ve bu durumu "Viktor&Rolf' un ısrarla insan vücuduna ve moda sunumuna atıfta bulunması, soyutlamayı daha insancıl ve daha az uzlaşmaz göstermektedir" şeklinde yorumlaması da çağrıştırılan ifadeleri destekler niteliktedir.

Analizi yapılan tüm giysilerin klasikleşmiş olan balo giysisi forumunda olmalarına rağmen farklı şekilde sunulmalarının mevcut duruma eleştiri niteliğinde olduğunu düşündürmektedir. Çünkü geçmişteki uzun moda döngüsü süreci incelendiğinde, balo giysilerinin sadece çok küçük detaylarının değiştirilerek çoğunlukla aynı formları yansıttıkları görülmektedir. Tasarımcıların da koleksiyonları ile bir karşı duruş sergilerken aynı zamanda modanın özünde olan farklı ve ayırt edici olma özelliğine de dayanmakta oldukları söylenebilmektedir. Bu durum Simmel'in (2013: 112); "moda, içsel olarak özerklikten yoksun ve başka bir yere dayanmaya muhtaç olan, ama kendi benliğinin farkına varmak için göze çarpmaya, ilgi çekmeye biricikliğe gereksinim duyanların asli faaliyet alanıdır" tanımını desteklemektedir.

Yataylaştırmada her ifade başlangıçta eşit değere sahipmiş gibi değerlendirilir. Daha sonra konu ve soruyla ilgisi olmayan, tekrar eden veya örtüşen ifadeler çıkarılarak geriye yalnızca ufuklar (olgunun dokusal anlamları ve değişmez bileşenleri) bırakılır. "Yatay hale getirme" ve "deneyimlerin değişmez bileşenlere indirgenmesi" aşamalarında, fenomenin dokusal anlamları ve değişmez bileşenleri belirlenmiş olmakla birlikte, çözümlemenin üçüncü basamağı olan **"temel temalar oluşturmak için tematik kümeleme"** yapabilecek alt yapı da hazırlanmıştır. Bu içeriğe göre merkezi temaların oluşturulduğu bu aşamada; fenomenle ilgili deneyimin değişmez bileşenleri kümelenmektedir. *"Kümelenmiş ve etiketlenmiş bileşenler, deneyimin ana temalarını oluşturmaktadır"* (Moustakas, 1994: 81,100).

Gruplama ve kodları temalaştırmanın birinci ve ikinci aşamasında belirlenen ve eşleştirmesi yapılan sözcükleri tanımlayan kodların oluşturduğu temalar aşağıdaki "Tematik Kümeleme Tablosu" nda (6) sunulmuştur.

Tablo 6. *Tematik Kümeleme/ Kodlar ve Oluşturdukları Temalar*

	Temalar				
Kodlar	**Moda/Trend**	**Görsel Algı**	**Yabancılaşma**	**Özgürleştirme**	**Kişilik**
	• Tüketim • Aidiyet • Lüks • Form • Beden • Görsellik • Tarz • Gereklilik	• Manipüle • Eski ve yeni • Yanılsama • Gerçeküstücülük • Takip • Dizilim • Katmanlar • Birleştirme • Bütünleşme	• Zıtlık • Bedenler arasılık • Çarpışma • Kaybolma • Boşluk • Parçalanma • Baskı • Yük	• Karşı duruş • Normlar • Özgürlük	• İletişimsizlik • Mutsuzluk • Kabul görme • Benlik • Savunma • Bağlılık

Tablo 6 incelendiğinde, kodların oluşturduğu beş temanın belirlendiği görülmektedir. Çözümlemenin 2. başamağında elenen sözcükler aynı zamanda kodların belirleyicisi olmuş ve bir araya gelerek işaret ettikleri anlam bütünlüğü ile temaların belirlenmesinde temel oluşturmuştur. Temalar incelendiğinde moda/trend, görsel algı gibi birbirini tamamlayan anlamların yanı sıra, yabancılaşma, özgürleştirme gibi karşıt anlamları içeren temaların olması ve her ikisinin de kişilik temasıyla anlamlı bütün oluşturarak, koleksiyonun ana temasını yansıttığını söylemek mümkündür. Moda dünyasına sunulduğu günden itibaren koleksiyonun büyük yankı uyandırması ve izleyici üzerinde yarattığı etkiler bu söylemi destekler niteliktedir.

Young-Min ve arkadaşları (2007:359), tasarımcıların, giysileri kalıplaşmış genel giyim biçimlerinin ve bedendeki olması gereken konumlarının dışında mankenlerin üzerine yerleştirerek yapısal şekil değişikliğine uğratarak sürrealist bir duruş ortaya koyduklarını belirtmektedirler. Pithers (2023) ise farklı bir perspektiften bakarak; bu koleksiyonun internet kültürü ve telefonlarımızdaki tüketilen görsellerin (fotoğrafları çekip anında ters çevirebilme, silüetlerimizi ve kemik yapımızı çarpıtmak ve geliştirmek için filtreler kullanma) gerçeklik duygumuzu nasıl çarpıttığına gönderme yapan bir yorum içerdiğini belirterek, karşı duruşa dikkat çekmektedir. Moda yorumlarının yer aldığı Fashionotography (http 2) sitesinde telefonlarda görülen görüntülerin absürtlüğünden ilham alan Viktor&Rolf koleksiyonunun, imkânsızın bir dokunuşu eklenerek geleneksel couture elbise kalıplarına meydan okumayı amaçladığı vurgulanmaktadır.

Çözümlemenin dördüncü basamağı olan **"değişmez bileşenleri doğrulamak için birden çok veri kaynağının karşılaştırılması"** işleminde; Tablo 6'da yer alan kodlamayı yönlendiren sözcükler ve temayı oluşturan kodların anlamları ve anlaşılırlıkları kontrol edilerek düzenlenmiş, gözlem, ilgili literatür ve kaynaklarla karşılaştırılarak anlam açısından doğrulukları teyit edilmiştir. Moustakas (1994: 100) bu basamakta; sözcükler ve temalar tüm veri tablolarının tamamında açık bir şekilde ifade edilmiş mi?, Açık bir şe-

kilde ifade edilmediyse de birbiriyle uyumlu mu? Sorularına yanıt aranması gerektiğini belirterek, "açık bir şekilde ifade edilmiyor ya da uyumlu değilse, araştırmacıların deneyimi ile bağlantılı kabul edilmemeli ve silinmelidir" vurgusunu yapmaktadır.

Fenomenolojik indirgemenin son basamağını oluşturan **"katılımcıların bireysel dokusal tanımlamalarının hazırlanması"** işleminde; fenomene ilişkin "ne" deneyimler yaşandığı ve bu deneyimlerin "nasıl" yaşadığına ilişkin 14 öğrenci ile odak grup görüşmesi yapılarak gerçekleştirilen veri oluşturma süreci yer almaktadır. Süreçte öncelikle odak grup görüşmesinde katılımcılara sorulacak sorular hazırlanmış, izlenecek yöntem planlanmış ve araştırmacılar tarafından doğrulanmış olan kodlar ve temaları kullanarak (dokusal tanımlama), katılımcıların deneyimlerinin belirlenen kodlar ve temalarla ne kadar örtüştüğü belirlenmeye çalışılmıştır. Başka bir deyişle, tasarımların katılımcılar için benzer çağrışımları yapıp yapmadığı, yani iletilen mesajın nasıl algılandığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu bağlamda, katılımcıların her biri için görüşme formları ve soruları hazırlanmıştır. Moustakas bu basamağı (1994:100), fenomenle ilgili değişmez bileşenleri ve temaları kullanarak, her ortak araştırmacı için fenomenle ilgili deneyimin ne olduğunun belirlenmesi olarak nitelendirmiştir. Ayrıca, yazıya dökülmüş görüşmeden birebir örneklerin eklenmesinin gerektiğini de vurgulamaktadır.

Fenomenolojik bir araştırma, keşif veya tahmin değil, tanımlama odaklıdır ve fenomeni tüm detaylarıyla deneyimlemiş bir grup bireyle gerçekleştirilen bir araştırmadır. Bu nedenle, insan olgusu üzerine odaklanan, tümevarımsal bir yöntemle ilerleyen tanımlayıcı bir araştırma desenidir ve bu araştırmada olguların doğasını ve önemini ortaya çıkarmak için yaşanmış deneyimleri ele almak önemlidir (Yalçın, 2022:218). Bu bağlamda, yapılan odak grup görüşmesinde öncelikle, katılımcılara hazırlanan iki soru yöneltilerek yanıtları alınmıştır. Sorunun ilkinde, katılımcılardan "*balo giysisi denince hayallerinde canlanan giysi tasarımını kısaca tanımlamaları", i*kincisinde ise biri açık uçlu olmak üzere dört tanım seçeneğinden oluşan soru formu üzerinde "*kapitalizm ve moda ilişkisini tam olarak ifade etmeleri"* istenmiştir.

Odak grup, lisans düzeyinde 2. Sınıf moda tasarımı bölümünde eğitim gören 14 öğrenciden oluşmuştur. Öğrencilerin 6'sı yalnızca ön lisans düzeyinde 2 yıl süre ile moda tasarımı eğitimi almış olup, 8'i ön lisans eğitiminin yanı sıra meslek lisesi, kurs vb. düzeylerde de moda tasarımı eğitimi almıştır. Katılımcılara yöneltilen açık uçlu "Balo giysisi denince hayalinizde canlanan giysi tasarımını kısaca tanımlayınız" sorusuna yönelik dokusal ve yapısal tanımlamalar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. *Katılımcıların Balo Giysisi Tanımları*

Giysi	Dokusal tanımlama	Yapısal tanımlama
Beden formu	Bedeni balenler ile desteklenmiş, bedeni saran	Korseli beden görünümü
Yaka formu	Straplez, degaje, öpücük yaka, dekolte	Göğüs dekolteli,
Kol formu	Karpuz kol, uzun kabarık tül kol, düşük kol, sıfır kol	Kabarık kollu veya kolsuz
Etek formu	Balon etek, tarlatan etek, prenses etek, uzun ve çılgınca hacimli, çok geniş etek,	Kabarık etek
Kumaş çeşidi	Tül ve şifon kumaş	Uçuşan kumaş
Uçuşan kumaştan yapılmış göğüs dekolteli, kolsuz veya kabarık kollu ve kabarık etekli, korse giyilmiş görünümlü elbise		

Tablo 7'de katılımcıların balo giysisini tanımlarken kullandıkları betimleyici kelimeler ile dokusal tanımlamalar ve onların anlamlandırdığı yapısal tanımlamalar görülmektedir giysi bölümlerine göre katılımcıların balo giysilerinin genel olarak beden formunu ; "bedeni balenler ile desteklenmiş", "bedeni saran" ifadeleriyle tanımlarken etek formunu "balon etek", "tarlatan etek", "prenses etek", "uzun ve çılgınca hacimli çok geniş etek" olarak tanımladıkları görülmektedir. Hayallerindeki balo giysisinin kol formunu ise öğrencilerin büyük çoğunluğu "karpuz kollu" olarak tanımlamakla birlikte, az sayıda da olsa "uzun kabarık tül kollu", "düşük kollu" ve "sıfır kollu" tanımlamaları da yapılmıştır. Yaka formu için yapılan, "straplez", "degaje", "öpücük yaka" ve "dekolte" gibi tanımlamalardan öğrencilerin balo giysisini göğüs dekolteli olarak düşündükleri söylenebilir. Kumaş olarak ise büyük bir çoğunluğun "tül" ve "şifon" kumaşlar ile uçuşan elbiseler hayal ettiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Balo giysisinin dokusal tanımlarının çeşitliliğinden yola çıkarak yapılacak yapısal tanımlamaların sonucunda katılımcıların hayallerindeki balo giysisi için "*uçuşan kumaştan yapılmış göğüs dekolteli, kolsuz veya kabarık kollu ve kabarık etekli korse giyilmiş görünümlü elbise*" tanımlaması yapılabilir.

Bunun yanı sıra bir katılımcının yöneltilen soruya "*Günlük yaşantımız dışında tercih edebileceğimiz kumaşlardan oluşan aynı zamanda da risksiz ve alışılagelmiş formların kullanıldığı giysilerdir. Balo giysileri üstünlük kurmak, statü belli etmek ve beğenilme arzusunun ön planda olduğu görünümleri çağrıştırmaktadır*" şeklindeki tanımlaması ile incelenen Viktor&Rolf koleksiyonun vermek istediği mesaja işaret ettiğini söylemek mümkündür. Zira farklı platformlarda Viktor&Rolf kreasyonunun, gerçeküstü kontrastlarla dolu provokatif bir ruhu çağrıştırdığına yönelik yorumlar dikkate alındığında bu söylemin doğruluğu daha net görülebilmektedir.

Toplumların kültürel yapılarına bağlı olarak, ihtiyaç kavramının sınırsızlığına ilişkin tartışmalara rağmen; kapitalizm altında, tüketim kültürü bireylerin sonsuz ihtiyaçlara sahip olabileceği ve sürekli tüketimle mutluluğun sağlanabileceği fikrini yaygın bir şekilde benimser (Dal, 2017:5). Moda üze-

rine odaklanmış birçok felsefeci ve sosyolog da moda endüstrisinin kapitalist doğasıyla ilgili olarak, insanları sürekli tüketmeye teşvik ettiğini ve devamlı yeniliklerle döngünün devamını sağlayan bir sektör olduğunu vurgulamaktadır. Koleksiyonu izlemeden önce katılımcıların bu yöndeki görüşlerinin nasıl olduğu, yapacakları tanımlamalar açısından önem taşımaktadır. Katılımcılara yöneltilen "size göre kapitalizm ve moda ilişkisini aşağıdaki ifadelerden hangisi tam olarak ifade etmektedir" sorusuna yönelik yanıtlar Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8. *Katılımcıların Kapitalizm ve Moda İlişkisine Yönelik Görüşleri*

Aşağıdaki ifadelerden hangisi size göre **kapitalizm ve moda ilişkisini** tam olarak ifade etmektedir.	Hızlı ve sürekli değişen giysiler	Modanın farkındalık oluşturma rolü	Nesnenin/ giysinin ötesinde moda	Bağımsız gardıroplar	**Diğer**
	f	f	f	f	f
	10	**1**	**3**	-	-

Tablo 8'deki odak grubun "kapitalizm ve moda" ilişkisine yönelik bakış açılarını tespit etmeye yönelik soruda, 14 katılımcıdan 10' unun kapitalizm ve moda ilişkisini "hızlı ve sürekli değişen giysiler" görüşünde yoğunlaşması önemli bir sonuç olarak görülmektedir. Bu önemin, Viktor&Rolf'un koleksiyonunda yer alan tasarımların birbirine benzer olmalarına rağmen, beden üzerinde konumlandırılmalarıyla farklı görünümler oluşturmaları ile sürekli değişimle beslenen modanın gücünün balo giysilerinde etkin olmadığı vurgusunu yaptıklarını söylemek mümkündür. Tablo 7 ve 8'deki katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde de bu söylemin doğruluğu daha net ortaya çıkmaktadır. Zira katılımcıların "*uçuşan kumaştan yapılmış göğüs dekolteli, kolsuz veya kabarık kollu ve kabarık etekli korseli görünümlü elbise*" tanımıyla yıllardır değişmeyen klasik balo giysisi formunda birleşmelerine rağmen, kapitalizm ve moda ilişkisini hızlı ve sürekli değişen giysiler olarak ifade etmelerinin, Viktor&Rolf'un koleksiyonuyla verdiği karşı duruş mesajını destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Algı kuramcılarının da belirttiği gibi; görsel algının gelişimi için deneyim gerekir ve bireyin bilme yetisinin en etkin aracı görmedir (Arnheim,1974). Bu bağlamda, katılımcılara yöneltilen ilk iki sorunun ardından araştırma kapsamında incelenen "Geç Aşama Kapitalizmi Vals" teması ile hazırlanmış Viktor&Rolf 2023 İlkbahar/ Yaz haute couture koleksiyon sunumu (video) izlettirilmiş ve her katılımcının "*olguya ilişkin algılarını açıklayan*" bireysel dokusal tanımlamalar yapması istenmiştir. Bireysel dokusal tanımlamalarla ortaya çıkan yaratıcı çeşitliliğe dayalı olarak deneyimin bireysel ve bileşik yapısal tanımı oluşturulmuştur.

Bireysel dokusal tanımlama fenomenolojik indirgemenin son basamağı olmasına rağmen, yapısal tanımlamalara da aynı tabloda yer verildiği için imgesel çeşitleme aşaması altında yer alması, sürecin anlaşılırlığı ve tekrar oluşturmamak açısından uygun görülmüştür.

III. İmgesel çeşitleme

Katılımcıların bireysel dokusal tanımlarının oluşturulması basamağında, araştırmacı, araştırma arkadaşlarının deneyimlerini, görüşmelerinden kelimesi kelimesine alıntılar kullanarak açıklar. Ayrıca araştırmacı, katılımcıların deneyimlerinin anlaşılmasını kolaylaştırmak için anlam birimlerini anlatı biçiminde açıklar (Yüksel ve Yıldırım, 2015: 12). Ulaşılan anlatılar (veriler) doğrultusunda, değişmez bileşenleri ve temaları içeren, deneyimin anlamlarının ve özlerinin bireysel dokusal-yapısal ve birleşik yapısal tanımları yapılmıştır. Bu doğrultuda katılımcılardan; dört gruba ayrılmış Vals koleksiyonunu oluşturan giysi tasarımlarını inceleyerek onlarda çağrıştırdığı anlamları ifade eden sözcükleri tematik kümeleme sonucu oluşturulan listeden (Tablo 6) işaretlemeleri istenmiş; listede bulunmayan sözcükler için "diğer" seçeneği eklenerek kendilerinden ilave yapmaları beklenmiştir. Ancak, katılımcıların tematik kümeleme içinde yer alan sözcüklerin dışında diğer seçeneğine herhangi bir tanımlama yapmadıkları ve belirlenmiş olan sözcükler arasından seçim yaptıkları görülmüştür.

Tablo 9. *Katılımcıların Koleksiyona Yönelik Bireysel Dokusal –Yapısal Tanımları*

Tasarım 1-2-3		Tasarım 4-5		Tasarım 6-7-8		Tasarım 9-10	
Moda/Trend	f	Moda/Trend	f	Moda/Trend	f	Moda/Trend	f
Aidiyet	7	Aidiyet	4	Aidiyet	8	Aidiyet	4
Beden	9	Beden	6	Beden	7	Beden	2
Beğenilme Arzusu	5	Beğenilme Arzusu	3	Beğenilme Arzusu	3	Beğenilme Arzusu	4
Form	13	Form	8	Form	7	Form	5
Gereklilik	3	Gereklilik	1	Gereklilik	6	Gereklilik	3
Görsellik	13	Görsellik	9	Görsellik	13	Görsellik	9
İdeal vücut	5	İdeal vücut	5	İdeal vücut	4	İdeal vücut	-
İhtişam	4	İhtişam	5	İhtişam	6	İhtişam	3
Lüks	4	Lüks	2	Lüks	3	Lüks	2
Mecburiyet	5	Mecburiyet	6	Mecburiyet	7	Mecburiyet	1
Önemsenmek	7	Önemsenmek	3	Önemsenmek	5	Önemsenmek	4
Tarz	11	Tarz	2	Tarz	9	Tarz	10
Tüketim	4	Tüketim	1	Tüketim	4	Tüketim	4
Görsel Algı	f	Görsel Algı	f	Görsel Algı	f	Görsel Algı	f
Birleştirme	8	Birleştirme	2	Birleştirme	2	Birleştirme	4
Bütünleşme	3	Bütünleşme	2	Bütünleşme	2	Bütünleşme	2
Devrilme	8	Devrilme	6	Devrilme	14	Devrilme	3
Dizilim	4	Dizilim	2	Dizilim	4	Dizilim	3
Eski ve Yeni	6	Eski ve Yeni	3	Eski ve Yeni	4	Eski ve Yeni	3
Gerçeküstücülük	13	Gerçeküstücülük	14	Gerçeküstücülük	14	Gerçeküstücülük	10
Gölge	5	Gölge	1	Gölge	-	Gölge	3
İllüzyon	14	İllüzyon	13	İllüzyon	12	İllüzyon	12

İmaj Algısı	6	İmaj Algısı	10	İmaj Algısı	13	İmaj Algısı	6
Katmanlar	8	Katmanlar	3	Katmanlar	2	Katmanlar	4
Manipüle	6	Manipüle	7	Manipüle	13	Manipüle	6
Metalaştırma	7	Metalaştırma	3	Metalaştırma	5	Metalaştırma	7
Takip	3	Takip	-	Takip	1	Takip	1
Terslik	8	Terslik	11	Terslik	14	Terslik	10
Yanılsama	12	Yanılsama	6	Yanılsama	3	Yanılsama	3
Yabancılaşma	f	Yabancılaşma	f	Yabancılaşma	f	Yabancılaşma	f
Ayrılık	12	Ayrılık	5	Ayrılık	1	Ayrılık	5
Baskı	3	Baskı	4	Baskı	4	Baskı	5
Bedenlerarasılık	10	Bedenlerarasılık	6	Bedenlerarasılık	8	Bedenlerarasılık	5
Boşluk	6	Boşluk	3	Boşluk	1	Boşluk	4
Çarpışma	2	Çarpışma	-	Çarpışma	3	Çarpışma	3
Emanet	13	Emanet	5	Emanet	7	Emanet	5
Kaybolma	4	Kaybolma	6	Kaybolma	7	Kaybolma	3
Parçalanma	8	Parçalanma	2	Parçalanma	5	Parçalanma	2
Sıkıştırılma	1	Sıkıştırılma	2	Sıkıştırılma	6	Sıkıştırılma	2
Taşıma	7	Taşıma	11	Taşıma	12	Taşıma	7
Uzaklık	8	Uzaklık	1	Uzaklık	4	Uzaklık	3
Yer çekimi	3	Yer çekimi	10	Yer çekimi	13	Yer çekimi	2
Yük	6	Yük	9	Yük	4	Yük	4
Yükselme	1	Yükselme	3	Yükselme	2	Yükselme	1
Zıtlık	13	Zıtlık	6	Zıtlık	14	Zıtlık	9
Özgürleştirme	f	Özgürleştirme	f	Özgürleştirme	f	Özgürleştirme	f
Bağımsızlık	9	Bağımsızlık	9	Bağımsızlık	14	Bağımsızlık	12
Kaçış	7	Kaçış	1	Kaçış	7	Kaçış	3
Karşı Duruş	14	Karşı Duruş	9	Karşı Duruş	14	Karşı Duruş	7
Normlar	2	Normlar	1	Normlar	4	Normlar	2
Özgürlük	14	Özgürlük	10	Özgürlük	13	Özgürlük	9
Yerine Geçme- Değişim	13	Yerine Geçme-Değişim	11	Yerine Geçme -Değişim	11	Yerine Geçme-Değişim	12
Kişilik	f	Kişilik	f	Kişilik	f	Kişilik	f
Bağlılık	3	Bağlılık	2	Bağlılık	4	Bağlılık	2
Benlik	2	Benlik	3	Benlik	6	Benlik	4
İç Dünya	14	İç Dünya	6	İç Dünya	11	İç Dünya	10
İletişimsizlik	5	İletişimsizlik	5	İletişimsizlik	8	İletişimsizlik	5
Kabul görme	8	Kabul görme	4	Kabul görme	7	Kabul görme	7
Kalkan	8	Kalkan	10	Kalkan	9	Kalkan	2
Mutsuzluk	4	Mutsuzluk	5	Mutsuzluk	5	Mutsuzluk	3
Savunma	7	Savunma	6	Savunma	11	Savunma	6
Sosyal uyum	-	Sosyal uyum	2	Sosyal uyum	3	Sosyal uyum	3
Yapısal Tanımlar							
Bedenler arasılıkla görsellik ve yanılsama kazandırılmış kişinin iç dünyasını yansıtan giysi formu		Gerçeküstü görsellikle yerçekimine karşı taşınan kalkan imajı yaratılmış giysi formu		Terslikle manipüle edilerek taşınan, yerçekiminden bağımsız ve devrilmiş imajı ile karşı duruş sergileyen giysi		Taşıma odaklı illüzyon ile değişimin sağlandığı, bağımsız bir iç dünya yansıtan giysi tarzı	

Tablo 9 dokusal tanımlamalar açısından incelendiğinde, tasarım 1-2 ve 3'ün yer aldığı **1. grupta**; moda/trend teması altında form(13), görsellik(13), tarz(11) sözcükleri; görsel algı teması altında gerçeküstücülük (13), illüzyon(14), yanılsama(12) sözcükleri; yabancılaşma teması altında bedenler arasılık(10), ayrılık(12), emanet(13) ve zıtlık (13) sözcükleri; özgürleştirme teması altında yerine geçme- değişim(13), karşı duruş(14) ve özgürlük(14) sözcükleri; kişilik temasında ise iç dünya(14) sözcüğünün çağrışım yapan sözcükler olarak yoğun olarak tercih edildiği görülmektedir.

Tasarım 4 ve 5'in yer aldığı **2. grupta**; moda/trend temasında form(8) ve görsellik(9) sözcükleri; görsel algı temasında imaj algısı(10), terslik(11) illüzyon(13) ve gerçeküstücülük(14) sözcükleri; yabancılaşma teması altında yük(9), yer çekimi(10) ve taşıma (11) sözcükleri; özgürleştirme teması altında

bağımsızlık(9) özgürlük(10) ve yerine geçme-değişim(11) sözcükleri; kişilik temasında ise kalkan(10) sözcüğü daha fazla tercih edilmiştir.

Tasarım 6-7 ve 8'in yer aldığı **3. grupta**; moda/trend teması altında tarz (9) ve görsellik(13) sözcükleri; görsel algı temasında İllüzyon(12), imaj(13), manipüle(13), devrilme(14), gerçeküstücülük(14) ve terslik(14); yabancılaşma teması altında taşıma(12), yer çekimi(13) ve zıtlık(14) sözcükleri; özgürleştirme teması altında yerine geçme-değişim(11), özgürlük(13), bağımsızlık(14) ve karşı duruş(14); kişilik teması altında ise iç dünya(11) ve savunma(11) çağrışım yapan sözcükler olarak daha fazla tercih edilmiştir.

Tasarım 9 ve 10'un yer aldığı **4. grupta**; moda/trend teması altında görsellik(9) ve tarz(10) sözcüklerinin; görsel algı temasında gerçeküstücülük(10), terslik(10) illüzyon(12) sözcüklerinin; yabancılaşma temasında taşıma(7) ve zıtlık(9) sözcüklerinin; özgürleştirme teması altında bağımsızlık(12) ve yerine geçme-değişim(12); kişilik teması altında ise kabul görme(7) ve iç dünya(10) sözcüklerinin daha fazla çağrışım yaptığı görülmektedir.

Tablo 9'daki bireysel dokusal tanımların çeşitliliği dikkate alınarak çok sayıda bireysel yapısal tanımlar yapılabilir. Katılımcıların yoğunlaştığı sözcükler dikkate alınarak her grup için ortak bir yapısal tanımlama yapılmıştır. 1. grup görseller için; "*bedenler arasılıkla, görsellik ve yanılsama kazandırılmış, kişinin iç dünyasını yansıtan giysi formu*", 2. grup görseller için; "*gerçeküstü görsellikle yerçekimine karşı taşınan kalkan imajı yaratılmış giysi formu*", 3. grup görseller için; "*terslikle manipüle edilerek taşınan, yerçekiminden bağımsız ve devrilmiş imajı ile karşı duruş sergileyen giysi*", 4. grup görseller için; "*taşıma odaklı illüzyon ile değişimin sağlandığı, bağımsız bir iç dünya yansıtan giysi tarzı*" tanımlamaları yapılabilir.

Tablo 9'daki bireysel dokusal ve yapısal tanımlamalar genel olarak ele alındığında; koleksiyon görsellerinin katılımcılara sıra dışı ve ayırt edici çağrışımlarda bulunduklarını söylemek mümkündür. Tablo 10'da sunulan "Vals Koleksiyonu ile tasarımcının vermek istediği mesaj size göre aşağıdakilerden hangisidir?" sorusuna verilen cevaplar da bu söylemi desteklemektedir.

Odak grup çalışmasında ulaşılan dokusal ve yapısal tanımlamalarda ve destekleyici tüm verilerde, bireysel anlam birimlerinden uzaklaşılarak fenomenin özünü oluşturmak için fenomenolojik analizin son aşamasına geçilmiştir. Böylece, bütün olarak deneyimin özünün bileşik bir tanımı geliştirilmiştir.

IV. Öz

Tüm anlatıların sentezi olan bu aşamada, 14 katılımcının koleksiyon sunumunu izleme deneyiminde, sentez ve yapı bir ifadeye dönüştürülmüştür. Özün ortaya çıkarılması; koleksiyonun mesajı ve moda dünyasında yarattığı etki ve tasarımcının koleksiyonuyla vermek istediği mesajın odak grup ta-

rafından nasıl algılandığı olmak üzere üç tarafa ait veriler dikkate alınarak bileşik anlatılarla yorumlanmıştır.

Viktor&Rolf tarafından; kavramsal ve özünün vücut bulmuş hali olarak tanımlanan Vals koleksiyonu ile rüyaların aldatıcı olduğu, sıradan olanın absürde dönüştüğü, tanıdık olanın tuhaflaştığı, kısacası yabancılaşmaya dikkat çekildiği belirtilmektedir (Viktor&Rolf, 2024). "21. yüzyıl için özel tasarım balo elbisesi klişesinin saçma bir yorumu" olarak da ifade edilen temanın, gönderme yaptığı yabancılaşma duygusu görselleştirilmiştir. Bu bağlamda, tasarımcıların koleksiyonla vermek istedikleri mesajın; balo giysisi olarak hafızalarda yer etmiş olan, bedeni saran eteği görkemli denecek boyutta hacimli klasik formdur. Yüzyılın teknolojik gelişmelerinin değiştirdiği günümüz yaşam tarzlarına rağmen, bu formun hiç değişmeden, hala hayal edilen ve tercih edilen bir balo giysisi olmasının, gerçeküstü tasarımlarla sunulduğu ve bunun da beden üzerine çarpıtılarak yerleştirilmiş veya bedenden uzaklaştırılmış sunumların yer aldığı somaestetik bir yaklaşımla, sağlandığını söylemek mümkündür.

Kültür, sanat ve modaya yönelik haber, eleştiri ve yorumların yer aldığı tanınmış platformlarda da bu koleksiyon ile; tekil ve dar bir şekilde tanımlanmış bir 'moda ideali' sunularak, modanın kendini sorgulaması için sanatsal bir manipüle edilişten bahsedilmektedir. Ayrıca, koleksiyon 21. yüzyıl için basma kalıp bir tasarım balo elbisesine absürt bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (http 3). Moda yorumcusu Breen ise Viktor & Rolf' un defilesini; "moda ideali" olarak tanımlanan klasik balo giysileri ile başlayan, ardından bir başkaldırı niteliğinde, sanatsal olarak manipüle edilmiş giysilerin mankenlerin üzerinde olması gerekenden farklı bir şekilde konumlandırılmasıyla devam eden bir şov " şeklinde tanımlamaktadır. Vücut siluetini şekillendiren korse, giysilerin tamamlayıcı unsuru olarak yapılarını korurken, giysilerin bedenden uzaklaştırıldığına dikkat çekmektedir (http 4). İngiliz Vogue'un dijital direktörü Ellie Pithers (http 5) koleksiyonun farklılığını "couture şovları en iyi zamanlarda bile kafa karıştırıcı bir deneyimdir. Buna fırtınalı bir küresel ekonomik ve jeopolitik ortam da eklenince, altüst olmuş ve çarpıtan hissi veren bir elbise koleksiyonunu ön sırada oturarak izlemek neredeyse vertigoya neden olabilir" yorumuyla ifade etmektedir.

Odak grup katılımcılarının tanımlamalarının sentezi yapıldığında; Katılımcıların "form, tarz, görsellik, gerçeküstücülük, özgürlük, bağımsızlık, karşı duruş, iç dünya, savunma" gibi çağrışımlar yapan, tasarımcıların vermek istedikleri mesajlarla doğrudan ilişkili sözcükleri seçmiş olmaları, koleksiyon ile tasarımcıların amaçlarına ulaştıklarını göstermektedir. Yaşanmışlık yani deneyimin mesajın doğru okunmasında önemli bir faktör olduğu dikkate alınarak yapılan sentez sonucunda bir genelleme yapılarak altı farklı bileşik tanımlama geliştirilmiş ve katılımcıların görüşlerine sunularak ortaya konan özün doğruluğu Tablo 10'da ortaya konulmuştur.

Tablo 10. *Vals Koleksiyonu ile İletilen Mesajın Birleşik Anlatılarına Yönelik Görüşler*

Vals Koleksiyonu ile tasarımcının vermek istediği mesaj size göre hangisidir? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)	Balo giysileri farklı şekilde sunulsalar da geleneksel formların değişmediği mesajı verilmiştir.	Balo giysilerinin kabul görmüş formlar ile kişileri belli bir kalıbın içine soktuğuna sunum yoluyla dikkat çekilmiştir.	Balo giysilerinin farklı şekilde kullanabileceği mesajını vermiştir.	Balo giysilerinin çeşitliliği sınırlı olsa da kullanımının çeşitliliği vurgulanmıştır.	Trendler değişse de balo giysilerinin formlarının ve tasarım özelliklerinin aynı olduğu vurgulanmıştır.	Balo giysilerinin sezon trendlerine göre farklılık gösterdiği mesajı verilmiştir.
	f	**f**	**f**	**f**	**f**	**f**
	6	**7**	**3**	**1**	**6**	**2**

Tablo 10 incelendiğinde, katılımcıların yarısının (7) "balo giysilerinin kabul görmüş formlar ile kişileri belli bir kalıbın içine soktuğuna sunum yoluyla dikkat çekilmiştir" görüşünde oldukları görülmektedir. "Balo giysileri farklı şekilde sunulsalar da geleneksel formların değişmediği" ve "trendler değişse de balo giysilerinin formlarının ve tasarım özelliklerinin aynı olduğunun vurgulandığı" görüşünde olan katılımcı sayısı da koleksiyonun yarattığı bu algıyı destekler niteliktedir. Katılımcılara yöneltilen "moda sektöründe ağırlıklı olarak sunulan balo giysi konsepti (form, renk, siluet, kumaş süsleme vb.) sizin balo giysisi tercihlerinizi karşılar nitelikte mi?" sorusuna verilen Tablo 11'deki yanıtlar da bu sonucu doğrulamaktadır. Wilson'un (2003:2) bedenin bir uzantısı olan ancak tam olarak onun bir parçası olmayan giysi, o bedeni yalnızca toplumsal dünyaya bağlamakla kalmaz, aynı zamanda ikisini daha net bir şekilde ayırır açıklaması da benzer giysi formlarının kişiler üzerindeki etkisine işaret etmektedir.

Tablo 11. *Katılımcıların Moda Sektöründe Sunulan Balo Giysisi Konseptinin Beklentilerini Karşılama Durumları*

Moda sektöründe ağırlıklı olarak sunulan balo giysi konsepti (form, renk, siluet, kumaş süsleme vb.) sizin balo giysisi tercihlerinizi karşılar nitelikte midir?	Mevcut balo giysi formları değişmiyor ve genellikle benzer formlardan oluştukları için seçim yapma şansımın kısıtlı olduğunu düşünüyorum.	Beğendiğim balo giysisinin mutlaka bir özelliği beni tatmin etmiyor (renk, form, süsleme vb.).	Farklı markalar olsalar da hepsinde genellikle kabarık etekli formlardan oluşan balo giysisi konseptleri istediğim tarzda giysi bulmamı zorlaştırıyor.
	f	**f**	**f**
	3	**7**	**4**

Tablo 11 incelendiğinde, katılımcıların yarısı (7) "*beğendikleri balo giysisinin mutlaka bir özelliğinin (renk, form, süsleme vb.) kendisini mutlu etmediğini*" belirtirken, diğer yarısının ise marka fark etmeksizin balo giysilerinin benzer özellikte olduklarını ve bu durumun tercih yapmalarını kı-

sıtladıklarını belirttikleri görülmektedir. Ancak, diğer iki sorunun içeriğinin de bu soruyu destekler nitelikte olması ve grupla yapılan görüşmede, moda eğilimleri her sezon değişmesine rağmen balo giysi formlarında trendlerin etkisinin çok fazla hissedilmediği, diğer gece giysilerinde görülen değişimin bu giysilerde görülmediğinin tüm katılımcılar tarafından vurgulanması da öz açısından önem taşımaktadır.

Bedenin bir ifade aracı olarak kullanılması, temelde bastırılmış düşüncelerle başa çıkma girişimidir. Bu da görsel sanatın ne olduğu anlayışında şiddetli bir dönüşüme işaret ederken, aynı zamanda görsel sanat eserlerinin toplumsal öğelere göre üretildiği ve deneyimlendiği işlevselliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır (Bozdemir, 2019:1). Bu bağlamda, bir sanat olmasa da estetiği ve içeriğiyle sanattan beslenmiş olan beden odaklı bu koleksiyonun, mevcut olana karşı duruş ve eleştiri unsuru olarak verdiği mesaj daha anlamlı hale gelmektedir. Böylece iletilen mesajın tüketicinin balo giysisi tercihlerindeki kısıtlılığın yarattığı duygulara dokunması ve bu durumu sorgulamalarına yol açması da kaçınılmazdır. Bu söylem doğrultusunda; modaya somaestetiğin felsefi perspektifinden yaklaşarak hazırlanmış olan koleksiyon ile sıradan olan absürde dönüştürülerek verilen "hayallerdekinin aldatıcı" olduğu mesajının, katılımcıların duygu ve algılarını etkilediği ve fenomenin özünün algılandığını söylemek mümkündür. Kısacası, tasarımcıların tanımladığı gibi kavramsal ve özünün vücut bulmuş hali olan koleksiyonun, çağrıştırdığı kavramlarla özün algılanmasında oldukça başarılı olduklarını söylemek doğru bir tespit olacaktır.

4. Sonuç ve Öneriler

Viktor&Rolf markasının 2023 İlkbahar/ Yaz "Geç Aşama Kapitalizmi Vals" temalı giysi koleksiyonunu oluşturan haute couture tasarımlarının fenomenolojik yöntemle çözümlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada incelenen koleksiyon; somaestetik yaklaşımıyla geleneksel moda normlarından ayrılarak, giysi tasarımları ile beden algısı arasındaki karmaşık etkileşimin kapsamlı bir anlayışını sunmaktadır. Yapılan fenomenolojik analiz sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Koleksiyonun, rüyaların aldatıcı olduğu, sıradan olanın absürde dönüştüğü, tanıdık olanın tuhaflaştığı kısacası yabancılaşmaya dikkat çekilerek, klasik balo elbisesinin değişmeyen formuna yönelik eleştirel mesaj içerdiği,
- Araştırmacıların belirlediği fenomeni ifade eden sözcüklerin moda/ trend,görsel algı, yabancılaşma, özgürleştirme ve kişilik olmak üzere beş tema altında kümelendiği,
- Odak grup katılımcılarına sunulan tematik kümelemede, dokusal ve yapısal tanımlamaların koleksiyon ile verilmek istenen mesajlara atıf yaptığı,

- Katılımcıların geçmiş yaşanmışlıkları ve deneyimleri ile balo giysisine yönelik algılarının şekillendiği ve bu algı doğrultusunda benzer şekilde klasik balo giysi formunu tanımladıkları,
- Beden odaklı somaestetik yaklaşımla hazırlanan koleksiyon ile sıradan olan absürde dönüştürülerek verilen "hayallerdekinin aldatıcı" olduğu mesajının, katılımcıların duygu ve algılarını etkilediği ve fenomenin özünün algılandığı,
- Tasarımcıların tanımıyla, kavramsal ve özünün vücut bulmuş hali olan koleksiyonun, çağrıştırdığı kavramlarla özün algılanmasında oldukça başarılı olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tasarıma yönelik farklı yaklaşım arayışlarının yoğun olduğu günümüzde, somaestetik beğenilerin ön plana çıktığı giysi koleksiyonları hazırlamak moda dünyası için olduğu kadar tasarımcılar açısından da avantajlar sunarken, tüketicilerin duygularına dokunan iletim işlevini de görmektedir. Multidisipliner yapısı ile günümüz moda tasarımı anlayışının ulaştığı boyut da giysilerin giyinmekten öte eylemi, düşünceyi, estetik ve sanatsal algıları ortaya koyan işlevleri olduğunu sektörün tüm taraflarına hissettirmektedir. Tasarımcıların gittikçe yoğunlaşan kavramsal içerikleriyle ayırt edici özellik kazanan koleksiyonları tüketicilerin ilgisini çekmekle kalmayıp bireysel ve sosyal birçok konuya farkındalık yaratmaktadırlar. Bu bazen yumuşak bir eleştiri, bazen sert bir karşı duruş, bazen de destek verme gibi eğilimlerle tüketici algılarında yerini almaktadır.

Araştırmada, bedensel algı, performans ve sunumla ilgili bir disiplin olarak somaestetik yaklaşım ile tasarımlarda ve süreçte bedensel hareket, yansıma ve hayal gücünü de kapsayan estetiğe ilişkin kavram ve yöntemlerin, zihin ve beden ilişkisini fark etmeyi ve anlamlandırmayı teşvik edebileceği görülmüştür. Bu bağlamda, tasarımcı adayları ve mesleğe başlayan genç tasarımcıların eğitim süreçlerinde bu bakış açılarını geliştirmeleri ve pratiğe dönüştürmeleri ayrı bir önem taşımaktadır. Bu çalışma, moda tasarımı alanında kazandırılmak istenen eğitim çıktılarına yön verecek çalışmalara kaynak oluşturacağından, tasarım eğitimi veren eğitim kurumlarının lisansüstü programlarında müfredat içerisine alınarak öğrencilere uygulatılması önerilmektedir.

Kaynakça

Arnheim, R. (2007). Görsel Düşünme, (1. Baskı), Çev: Rahmi Öğdül. İstanbul: Metis Yayınları.

Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *BEÜ SBE Dergisi*,7(1), 231-274.

Bozdemir, G. (2019). Performatif İmalar ve Beden. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Heykel Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu, Ankara.

Creswell, J.W. (2007). Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches (2nd ed.), Thousand Oaks, CA: Sage.

Faucoult, M. (1970) The Order of the Things: An Archeology of the Human Sciences, Pantheon Books, NY.

Giorgi, A. (1997). The Theory, Practice, and Evaluation of the Phenomenological Method as a Qualitative Research Procedure. *ournal of Phemomenological, 28*(2), 235-260.

Höök K. (2018). Designing with the Body: Somaesthetic Interaction Design. Cambridge: The MIT Press.

James, W. (1922). "What is an Emotion?", The Emotions, Knight Dunlap (ed.)., The United States of America, Williams and Wilkins Company, s.11-33.

Koca, E. ve Koç, F. (2016) "A Study of Clothing Purchasing Behavior By Gender with Respect to Fashion and Brand Awareness", European Scientific Journal, March 2016 edition 12(7), 234-248.

Koca, E. ve Koç, F. (2009). "Giysi Tasarımında Yaratıcılık", NWSA e-Journal of New World Sciences Academi (Uluslararası Hakemli E-Dergi), 4(1): 33-44.

Koca, E., Vural, T. ve Koç, F. (2013). An Evaluation Of Consumer Tendencies Towards Hedonistic Shoppıng For Clothes, EJRE-European Journal of Research on Education, Special Issue: Human Resource Management, 54-64.

Magnúsdóttir, A. (2023). "Somaesthetics in Design." Norwegian University of Science and Technology, n.d. Erişim: 09 Mart 2024 https://www.ntnu.no/documents/10401/1286462006/adalheidur.magnusdottir.pdf/b7cb4f5b-7f70-47ba-963f-bf88742ef2f7.

Marino, S. (2017). Ideas Pertaining to a Phenomenological Aesthetics of Fashion and Play: The Contribution of Eugen Fink. D. E. Ratiu, & C. Vaughan içinde, *Proceedings of the European Society for Aesthetics* (Cilt 9, s. 333). Switzerland: European Society for Aesthetics.

Marino, S. (2020, June). Body, World and Dress: Phenomenological and Somaesthetic Observations on Fashion. *META: Research in Hermeneutics, Phenomenology and Pratical Philosophy,* 12(1), 27-48. Mart 8, 2023 tarihinde http://www.metajournal.org adresinden alındı.